

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΟΡΟΣΗΜΟ

Αρχαία Ελληνικά

18-5-2015

A1. Το ίδιο και οι οικοδόμοι και όλοι οι υπόλοιποι χτίζοντας με καλό τρόπο σπίτια θα γίνουν καλοί οικοδόμοι, χτίζοντας τα όμως με κακό τρόπο θα γίνουν κακοί. Αν δεν ήταν έτσι, δεν θα υπήρχε ανάγκη δασκάλου, και όλοι θα ήταν εκ γενετής καλοί ή κακοί.

Έτσι λοιπόν συμβαίνει και με τις αρετές: γιατί κάνοντας όσα συμβαίνουν στις συναλλαγές μας με τους άλλους ανθρώπους, άλλοι γινόμαστε δίκαιοι και άλλοι άδικοι, ενώ ,κάνοντας όσα έχουν μέσα τους το στοιχείο του φόβου και συνηθίζοντας να αισθανόμαστε φόβο παρά θάρρος άλλοι (γινόμαστε) ανδρείοι άλλοι δειλοί. Παρομοίως, λοιπόν, συμβαίνει και όσα έχουν σχέση με τις επιθυμίες και με την οργή. Άλλοι, δηλαδή, γίνονται σώφρονες και πράοι, ενώ άλλοι ακόλαστοι και οργίλοι, άλλοι με το να συμπεριφέρονται με ταυτόν τον τρόπο στις περιπτώσεις αυτές και άλλοι με τον αντίθετο τρόπο. Και με ένα λόγο, τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας διαμορφώνονται από τις όμοιες ενέργειες. Γι' αυτό πρέπει να προσδίδουμε στις ενέργειες μας μια συγκεκριμένη ιδιότητα. Γιατί σύμφωνα με τις διαφορές αυτών των ενεργειών ακολουθούν και οι συνήθειες (τα μόνιμα στοιχεία) του χαρακτήρα μας.

B1.

«Καί διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθή φαύλης»:

Ο Αριστοτέλης διακρίνει τα πολιτεύματα σε καλά και λιγότερο καλά και όχι σε καλά και κακά. Παρατηρείται λοιπόν ότι η λέξη «φαύλη» (που κανονικά φαύλος σημαίνει κακός ευτελής, ασήμαντος) χρησιμοποιείται εδώ με διαφορετική σημασία έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στις αντιλήψεις του φιλοσόφου. Συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης δεν πιστεύει ότι υπάρχουν κακά πολιτεύματα αφού πρωταρχικός στόχος όλων των νομοθετών, άρα και των πολιτευμάτων μέσα στα οποία δρουν είναι να κάνουν τους πολίτες ενάρετους ασκώντας τους στην ηθική αρετή, προκειμένου να φτάσουν στον ύψιστο στόχο την ευδαιμονία. Το κριτήριο διάκρισης των πολιτευμάτων σε καλά και λιγότερο καλά αφορά το βαθμό επιτυχίας του έργου των νομοθετών: όσο δηλαδή πιο κοντά στο στόχο τους φτάνουν, να οδηγήσουν τους πολίτες στην ηθική αρετή και άρα στην ευδαιμονία τόσο πιο καλό θεωρείται το πολίτευμα. Κύριο έργο των νομοθετών είναι να κάνουν με τους νόμους τους πολίτες ηθικούς, ενάρετους για να είναι η πολιτεία αγαθή. Σε άλλο χωρίο των Ηθικών Νικομαχείων ο Αριστοτέλης κάνει λόγο για νόμο που είναι «κείμενος ὀρθῶς» και έχει επιτυχία αλλά και για «νόμο ἀπεσχεδιασμένον» (δηλαδή

προχειροφτιαγμένο) που δεν έχει επιτυχία και άρα οδηγεί στη διαμόρφωση μιας φαύλης πολιτείας. Εντύπωση προκαλεί η σειρά των λέξεων στη φράση αυτή. Η κανονική σειρά θα ήταν: «διαφέρει τούτω πολιτεία αγαθή πολιτείας φαύλης». Η ανωμαλία αυτή ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι τα κείμενα του Αριστοτέλη αποτελούν προσωπικές σημειώσεις που λειτουργούσαν επιβοηθητικά στο έργο της διδασκαλίας.

« καί διά τῶν αὐτῶν και γίνεται πᾶσα ἀρετή και φθείρεται»:

Στο σημείο αυτό παρουσιάζεται το θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος ήδη από τις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης (κι ένα έργο του Αριστοτέλη έχει τον τίτλο «Περί γενέσεως και φθοράς»). Ο Αριστοτέλης εδώ προσθέτει νέο επιχείρημα με το οποίο δείχνει ότι η αρετή είναι προϊόν εθισμού και η ποιότητά της εξαρτάται απ' την ποιότητα του εθισμού που την προκαλεί. Η δημιουργία («και γίνεται») αλλά και ο εκφυλισμός («και φθείρεται») της επίκτητης ιδιότητας προκύπτουν από αντίστοιχους λόγους και ποιότητα εθισμού. Έτσι για συγκεκριμένους λόγους με την κατάλληλη άσκηση οι άνθρωποι κατακτούν την αρετή και ακριβώς για τους αντίθετους λόγους με την ακατάλληλη άσκηση η αρετή εκφυλίζεται. Για τον Αριστοτέλη η «γένεσις» και η «φθορά» είναι μια διαδικασία φυσική και μονόδρομη: γένεση, αύξηση, τελείωση, παρακμή, φθορά. Αυτή λοιπόν, η διαδικασία κατά τον Αριστοτέλη ακολουθείται και στις ηθικές αρετές.

«ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται»:

Στο σημείο αυτό εμφανίζεται μια νέα έννοια, η έννοια της λέξης ἕξις. Η λέξη αυτή παράγεται από το τύπο του μέλλοντα του ρήματος έχω και την παραγωγική κατάληξη -σις, η οποία δηλώνει ενέργεια. Αρχική σημασία της λέξης είναι το να κατέχει κανείς συνέχεια κάτι που έχει αποκτήσει. Για τον Αριστοτέλη η λέξη απέκτησε ηθικό περιεχόμενο: είναι τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας που αποκτιούνται με την επίμονη άσκηση και επανάληψη ὁμοίων ενεργειῶν. Η ἕξις είναι ένα από τα «γινόμενα ἐν τῇ ψυχῇ». Τα άλλα δυο είναι τα πάθη και οι δυνάμεις. Πάθη είναι όσα έχουν ως αποτέλεσμα την ευχαρίστηση ή τη δυσαρέσκεια. Οι δυνάμεις είναι οι δυνατότητες συμμετοχής στα πάθη, οι οποίες δεν αρκούν από μόνες τους για να χαρακτηριστεί κάποιος καλός ή κακός. Τα μόνιμα αυτά στοιχεία αποκτιούνται με την επανάληψη μιας πράξης που συνιστά την ἕξη. Οι ἕξεις «γίνονται» δηλαδή δεν είναι ἐμφυτες και αποτελούν μια ουδέτερη έννοια. Μπορεί να είναι καλές αλλά και κακές ανάλογα με την ποιότητα των επαναλαμβανόμενων πράξεων που τις διαμορφώνουν. Γι αυτό ο Αριστοτέλης θεωρεί αναγκαίο (δεῖ) να φροντίζουμε για την ποιότητα των ενεργειῶν που οδηγούν στις ἕξεις. Όπως διαβάζουμε αλλού στα Ηθικά- Νικομάχεια, συμβαίνει και το αντίστροφο: οι ἕξεις γίνονται η πηγή των αντίστοιχων ενεργειῶν και έτσι δημιουργείται ένας κύκλος. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη ο εθισμός έχει

παιδαγωγική αξία και είναι σημαντικό να ξεκινά από την πιο μικρή ηλικία ώστε να διαμορφωθούν πιο αποτελεσματικά αξιόλογες «έξεις».

B2. α)

Το νέο επιχείρημα του Αριστοτέλη συνδέεται με τα προηγούμενα και παράλληλα εισάγεται με τις λέξεις «ούτω δή καί». Το δεικτικό - τροπικό «ούτω» ολοκληρώνει τα προηγούμενα και μεταβαίνει από τις τέχνες στις αρετές, υποδηλώνοντας αναλογική θεώρηση του θέματος που ακολουθεί, χρησιμοποιώντας δηλαδή σ' αυτό το χωρίο αναλογικό συλλογισμό. Παράλληλα, με τον συμπερασματικό σύνδεσμο «δή», ο φιλόσοφος λειτουργεί ανακεφαλαιωτικά, ενώ ο μεταβατικός - προσθετικός σύνδεσμος «καί» εισάγει το νέο επιχείρημα, με το οποίο δείχνει ότι και στις αρετές ισχύει το ίδιο που συμβαίνει στις τέχνες. Η αποδεικτέα θέση που παρουσιάζεται παρακάτω μετά την παράθεση κατά ζεύγη των αντίθετων φιλοσοφικών εννοιών, είναι ότι τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας, είτε αυτά είναι καλά είτε κακά, διαμορφώνονται μέσα από την συστηματική επανάληψη ομοίων ενεργειών. Οι αντίθετες αυτές φιλοσοφικές έννοιες, αποδίδονται με τη μορφή παραδειγμάτων που αντλεί ο φιλόσοφος από διάφορους τομείς συμπεριφοράς του ανθρώπου. Πιο συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι όσα ειπώθηκαν για τις τέχνες, ισχύουν για τις συμπεριφορές στην καθημερινή μας ζωή. Δηλαδή, ανάλογα με ό,τι συνηθίζουμε να κάνουμε σε καταστάσεις φόβου γινόμαστε ανδρείοι ή δειλοί. Ανάλογα («όμοίως δέ») με το τι συνηθίζουμε να κάνουμε σχετικά με τις επιθυμίες και τα πάθη μας, γινόμαστε συνετοί και πράοι ή ακόλαστοι και γεμάτοι οργή.

B2. β)

Ειδικότερα παρατηρούμε ότι ο φιλόσοφος διακρίνει δύο αντίθετους τρόπους συμπεριφοράς: ο ένας οδηγεί στην κατάκτηση των ηθικών αρετών, ενώ ο άλλος όχι. Τα παραδείγματα αυτά έχουν ως εξής:

α) Στη συναναστροφή μας με τους άλλους ανθρώπους («τά ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους»), αν ακολουθήσουμε τον ένα τρόπο συμπεριφοράς, γινόμαστε δίκαιοι, ενώ αν ακολουθήσουμε τον άλλον, γινόμαστε άδικοι («οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι»),

β) Σε όσα προξενούν φόβο («τά ἐν τοῖς δεινοῖς»), άλλοι συνηθίζοντας να δείχνουν θάρρος γίνονται ανδρείοι, ενώ άλλοι συνηθίζοντας να φοβούνται γίνονται δειλοί («ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρεῖοι οἱ δὲ δειλοί»),

γ) Σχετικά με τις επιθυμίες («τά περὶ τὰς ἐπιθυμίας»), άλλοι ακολουθώντας τον έναν τρόπο συμπεριφοράς τις αντιμετωπίζουν με σύνεση και εγκράτεια, ενώ άλλοι ακολουθώντας τον άλλο τρόπο συμπεριφοράς ξεφεύγουν από τα όρια του μέτρου και γίνονται ακόλαστοι («οἱ μὲν γὰρ σώφρονες οἱ δὲ ἀκόλαστοι»),

δ) Σχετικά με όσα προξενούν οργή («τά περί τας ὀργάς»), άλλοι ακολουθώντας τον έναν τρόπο συμπεριφοράς τα αντιμετωπίζουν με πραότητα, ενώ άλλοι ακολουθώντας την αντίθετη συμπεριφορά γίνονται οργίλοι και ξεσπούν («οἱ μὲν πρᾶοι οἱ δὲ ὀργίλοι»).

Συνοπτικά τα παραδείγματα μπορούν να παρουσιαστούν με τον ακόλουθο πίνακα:

τομείς συμπεριφοράς

συναναστροφή με άλλους ανθρώπους

όσα προξενούν φόβο

επιθυμίες

όσα προξενούν οργή

μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα

δίκαιοι ≠ άδικοι

ανδρείοι ≠ δειλοί

σώφρονες ≠ ακόλαστοι

πράοι ≠ οργίλοι

Με τις παραπάνω αντιθέσεις καθώς επίσης και με τις αναλογίες «οὕτω δὴ καί», «ὁμοίως δέ» και με το χιαστό σχήμα «ἔθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρείοι οἱ δὲ δειλοί» ο Αριστοτέλης ενισχύει τη συλλογιστική του πορεία.

Καλό είναι να επισημανθεί ότι ο Αριστοτέλης με το «ἐν αὐτοῖς», το οποίο είναι ουδετέρου γένους, αναφέρεται στους τομείς συμπεριφοράς των ανθρώπων και όχι στους ίδιους τους ανθρώπους. Συγκεκριμένα αναφέρεται στο «ἐν τοῖς συναλλάγμασι», στο «ἐν τοῖς δεινοῖς», στο «περί τας ἐπιθυμίας» και στο «περί τας ὀργάς».

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι ο Αριστοτέλης δίνει κοινωνικό χαρακτήρα στην αρετή. Αυτό προκύπτει απ' το ότι τόσο η αρετή της δικαιοσύνης όσο και της σωφροσύνης και της πραότητας σχετίζονται με τις καθημερινές δραστηριότητες του ανθρώπου, αντανακλούν στον κοινωνικό περίγυρο και ρυθμίζουν τις διαπροσωπικές μας σχέσεις. Η κοινωνία είναι άλλωστε αυτή που θα κρίνει και θα αξιολογήσει ποια πράξη ή ποιος άνθρωπος είναι ηθικός.

B3. σελ.128 σχολ. βιβλίου: « Ένας τέτοιος λόγιος... Πλάτωνα»

B4. γηγενής → γινόμενον
 ἐσθλός → ἐστίν
 μισαλλοδοξία → συναλλάγμασι
 δέος → δεινοῖς
 στρεβλός → ἀναστρέφεισθαι

Γ1. Έχω τη γνώμη, είπα εγώ, ότι είναι ικανοποιητική η απόδειξη που αναφέρεις, ότι δηλαδή είναι αυτή η τέχνη των ρητόρων (αυτών που δημιουργούν λόγους), την οποία κάποιος, αν την αποκτήσει, θα μπορούσε να είναι ευτυχισμένος. Και όμως εγώ νόμιζα ότι σ' αυτό το σημείο θα

αποδειχθεί η τέχνη, την οποία βέβαια από παλιά αναζητούμε. Και πράγματι οι ίδιοι οι άνδρες οι ρήτορες (αυτοί που δημιουργούν λόγους), όταν συναναστρέφομαι με αυτούς, μου φαίνονται, Κλεινία, ότι είναι πάρα πολύ σοφοί, και η ίδια η τέχνη τους (είναι) κάπως θεϊκή και ανώτερη. Και όμως δεν (είναι) καθόλου παράδοξο. Γιατί μέρος της τέχνης των μάγων είναι λίγο κατώτερο από εκείνη. Γιατί η τέχνη των μάγων είναι γήτεμα των φιδιών, των αραχνών, των σκορπιών και άλλων ζώων και ασθενειών, ενώ αυτή (η τέχνη των λογοποιών) τυχαία είναι γοητεία και παρηγοριά των δικαστών και των μελών της εκκλησίας του δήμου και του υπόλοιπου πλήθους.

Γ2. φάτε
ἐκτῶ
τινῶν
εὐδαιμον
ῶήθη
πεφάνθω
παλαίτερον
κήλησι
τύχοιεν
ἔσομέναις

Γ3. α.

μοι: δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου στο «δοκεῖς»
εὐδαίμων: κατηγορούμενο στο «τις» μέσω του «ἄν εἶη»
ἦν: αντικείμενο στο «ζητοῦμεν»
ἐκείνης: ονοματικός ομοιόπτωτος προσδιορισμός, γενική συγκριτική (β' ὅρος σύγκρισης) από το «ὑποδεεστέρα»
οὔσα: κατηγορηματική μετοχή από το «τυγχάνει», συνημμένη στο «ἡ κήλησις»

Γ3. β. κτησάμενος: επιρρηματική υποθετική μετοχή. Πρόκειται για λανθάνοντα υποθετικό λόγο. Η μετοχή αναλύεται σε δευτερεύουσα επιρρηματική υποθετική πρόταση: «εἰ τις κτήσαιο». Η δευτερεύουσα πρόταση εκφέρεται με ευκτική, γιατί εκφράζει την απλή σκέψη του λέγοντος σε συνδυασμό με την απόδοση «ἄν εἶη». Υπόθεση: εἰ τις κτήσαιο (εἰ+ ευκτική)
Απόδοση: εὐδαίμων ἄν εἶη (δυνητική ευκτική).

**Αξίζει να σημειωθεί ότι οι συγκεκριμένες ενότητες του διδαγμένου κειμένου ήταν τα προτεινόμενα θέματα από την ομάδα φιλολόγων του φροντιστηρίου μας, που δημοσιεύθηκαν στην εφημερίδα «Πατρίς» στις 12/4/16 .
Καλή συνέχεια σε όλους τους υποψηφίους!!!**